

Archiv für schlesischen Kirchengeschichte. Bd 42. Im Auftrage des Instituts für ostdeutsche Kirchen- und Kulturgeschichte herausgegeben von Joachim Köhler. Verlag August Lax Hildesheim 1984 ss. VIII+327.

Omawiany 42 tom „Archiv'u” przynosi w sumie jedną publikację źródłową, 8 artykułów — rozpraw, 8 krótkich komunikatów, 8 okolicznościowych artykułów personalnych, oraz informacje z działalności Instytutu historii Kościoła i kultury wreszcie komunikat Komitetu stypendium naukowego kard. Adolfa Bertrama. Redaktorem czasopisma jest ks. prof. dr Joachim Köhler, profesor Uniwersytetu w Tybindze.

Publikację źródłową wraz z obszernym wstępem przygotował Joseph Overath. Obejmuje ona 3 listy ks. Jerzego Dominika Berga († 1837), profesora teologii moralnej na wydziale teologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego do metropolity kolońskiego Augusta hr. Spiegel'a. Listy te są o tyle interesujące, że zawierają szereg ciekawych informacji o teologach wrocławskich tego okresu, zaangażowanych w ruch neologów śląskich. Trzeba jednak stwierdzić, że znajomość ks. Berga środowiska wrocławskiego nie była zbyt wielka, a nawet fałszywa, jak na to wskazuje pochlebna jego opinia o biskupie Leopoldzie Sedlnitzky'm, późniejszym apostacie¹.

Franz Heiduk w artykule p.t. *Przyczynki do opozycji młodzieży na Śląsku w latach 1933—1945* podjął ważny problem postawy katolickiej młodzieży na Śląsku wobec hitleryzmu. Jest to pierwsza, drobna zresztą, próba opracowania tego tematu. Katolicka młodzież na Śląsku była dobrze zorganizowana, wszak tu w Nysie powstał głęboki ruch katolickiej odnowy Quickborn. Jeszcze przed 1933 r. ruch ten dystansował się od wrocławskiego środowiska uniwersyteckiego, gdzie już w 1930 r. narodowi socjaliści zdobyli większość. Programowi „ein Führer, ein Reich, ein Volk” i „ein Vaterland” przeciwstawiali hasło „dla Królestwa Chrystusowego i nowych Niemiec”.

Zasłużony badacz średniowiecza kościelnego na Śląsku R. Walter podjął temat „Patrocinia katedry wrocławskiej i innych kościołów

¹ W. Urban, *Leopold hr. Sedlnicki — książę biskup wrocławski 1836—1840 na tle dziejów Kościoła na Śląsku w pierwszej połowie XIX wieku*, Warszawa 1955 s. 265 nn.

śląskich" (s. 113—135). Wysunął on hipotezę, że wrocławski biskup Hieronim, Walon z pochodzenia, należał do kleru kolońskiego i że to on przeniósł w XI w. z Kolonii kult św. Urszuli i Towarzyszek do Wrocławia i nadał to wezwanie katedrze wrocławskiej obok Trójcy Świętej, św. Jana Chrzciciela, św. Jana Ewangelisty, św. Wincentego Męczennika. Autor ustala również daty i fundatorów, oraz patronów bocznych kaplic katedry wrocławskiej Wszystkich Świętych (1672 r.) Objawienia Pańskiego w rezydencji biskupów wrocławskich (przed r. 1506) i św. Grzegorza Wielkiego (przed r. 1318). Także kilka innych kościołów w diecezji wrocławskiej otrzymało wezwanie świętych, czczonych w Kolonii. Temat kościelnych wpływów kolońskich podjął Autor również w artykule p.t. *Dwie figury kolońskich Świętych w kościele św. Wincentego we Wrocławiu* (s. 137—144). Trzeba jednak stwierdzić, że identyfikacja nieznanymi świętymi, podjęta przez Autora, nie jest zbyt przekonująca.

Lucius Teichmann w artykule p.t. *Polska prowincja franciszkańska na Śląsku w XIII wieku* (s. 145—158) podjął polemikę z polskimi badaczami średniowiecznej prowincji franciszkańskiej w Polsce (J. Kłoczowski, K. Kantak, T. Szafranski) i stara się udowodnić, że prowincji takiej z XIII w. nie było, a klasztory franciszkańskie na ziemiach polskich należały do czeskiej prowincji. Ulrich Schmilewski podjął znany w polskiej literaturze historycznej problem *Sporu o dziesięcinę na Śląsku w pierwszej połowie XIII wieku* (s. 159—166). Wiadomo, że spór ten miał charakter oporu ze strony Kościoła przeciwko postępującej germanizacji Śląska na skutek osadnictwa niemieckiego i przyjmowaniu się niemieckiej prawa dziesięcinnego².

Dział „Miscelanea” obejmuje 8 różnych artykułów. N. R. Adami w artykule *Ważny rękopis do dziejów Wrocławia* (s. 167—176) informuje o kronice w języku niemieckim, autorstwa pisarza miejskiego we Wrocławiu, Piotra Eschenlohera z XV stulecia. To ważne źródło, pozostające dotąd w rękopisie, zawiera cenny materiał do dziejów panowania czeskiego we Wrocławiu w XV stuleciu. Kronika ta jest przechowywana w Hermie w Republice Federalnej Niemiec. Wspomniany uprzednio Teichmann podjął problem *Sekularyzacji komendy Bożego Ciała Zakonu Maltańskiego we Wrocławiu* (s. 177—182). Komenda ta, ufundowana przez króla Ferdynanda w 1540 r., została sekularyzowana po wygaśnięciu rodziny Kolovrat († 1825) przez władze pruskie. Dwa dalsze drobne przyczynki, to *Dwa krzyże kamienne przy kościele w Nowej Wsi Legnickiej* autorstwa J. Milki (s. 183—184) i *Dokumenty w galce*

² T. Silnicki, *Dzieje i ustrój Kościoła katolickiego na Śląsku do końca w. XIV*, Warszawa 1953 s. 304 nn.

na wieży kościelnej w Ostroźnicy koło Koźła pióra H. Dobioscha (s. 185—196). Wartościowy przyczynek do dziejów reformacji protestanckiej na Górnym Śląsku stanowi artykuł J. Kumora p.t. *Rozwój reformacji w dekanatach bytomskim i pszczyńskim w 1619 r. w świetle krakowskich wizytacji kościelnych* (s. 197—213). Dalsze artykuły w dziale Miscelanea to *Badania nad dziełami Edyty Stein* — zestaw bibliograficzny opracowany przez karmelitanki b. J. Hauke i G. Dick (s. 215—236), oraz *Spojrzenie na polskie czasopisma*, czyli omówienie przez H. Tukaya „Śląskich Studiów Historyczno-Teologicznych” w ich aspekcie historycznym (s. 237—246).

W ostatnim dziale „Personalialia” redaktor „Archiv’u” Joachim Köhler wspominał ks. Josepha Gottschalka, zasłużonego redaktora tegoż „Archiv’u” z okazji jego osiemdziesięciolecia urodzin (s. 247—249), W. Marschall — ks. prałata Huberta Thienela również z okazji osiemdziesięciolecia urodzin (s. 251—252). Z okazji pięćdziesięciolecia święceń kapłańskich ks. prof. dra Franciszka Scholza — ks. J. Köhler uwypuklił główne rysy jego działalności naukowej (s. 253—265), zebrał jego bibliografię (s. 271—289), a ks. J. Piegsa nakreślił jego sylwetkę jako teologa moralisty (s. 287—290). Zmarłemu w dniu 29 X 1982 r. ks. Wacławowi Schenkowi H. Grüger poświęcił bardzo ciepłe wspomnienie — *In memoriam Wenzel Schenk* i zebrał jego bibliografię (s. 285—292). Trzeba wszakże stwierdzić, że bibliografia ta jest daleka od kompletności. Zestawiona przez samego ks. W. Schenka bibliografia jego prac drukowanych w 1972 r. z okazji jego przewodu na profesurę nadzwyczajną obejmowała 33 książki, rozprawy i artykuły, poza hasłami w Encyklopedii Katolickiej. Do 1982 r. ukazało się jeszcze kilka artykułów. H. Grüger wymienił tylko 17, poza hasłami encyklopedycznymi (Podpisany był recenzentem dorobku naukowego ks. W. Schenka przy jego przewodzie o unadzwyczajnienie). Sprostowania wymaga informacja jakoby ks. Schenk był czynny w duszpasterstwie w Nysie w 1945 r., oraz że wkrótce po uzyskaniu doktoratu w 1955 r. na KUL został proboszczem NMP w Bytomiu. Otóż ks. Schenk od 1945 r. był czynny jako proboszcz w Krapkowicach do 1946 r., natomiast w Nysie był wicerektorem Seminarium Duchownego dla Śląska Opolskiego, a proboszczem u NMP w Bytomiu został dopiero w kwietniu 1957 r., będąc przedtem krótko proboszczem w Łabędach. Nie jest też pełną prawdą, że pochodził on z rodziny niemieckiej. Jego matka tak, ale jego ojciec należał do Związku Polaków w Niemczech, stąd imiona w rodzinie: Bronisława, Wacław itp. Trzeba jednak potwierdzić opinię autora, że ks. Schenk był świetnym pośrednikiem pojednania narodowego Polaków i Niemców, jako że sam z takiej rodziny pochodził. W jego papierach personalnych na KUL zawsze stwierdzał osobiście, że

jest narodowości polskiej. Na uwagę zasługuje również krótkie i pozytywne *In memoriam* biskupa Wincentego Urbana pióra H. Tukaya (s. 297—298).

Tom omawiany uzupełniają: spis współpracowników, streszczenie w języku polskim i świetnie opracowany indeks osób i miejscowości. Całość omawianego tomu prezentuje się dobrze.